

Öğretmenin Anlamını Yeniden Öğrenmek

Şule Sam¹

Brezilyalı eleştirel eğitimci Paulo Freire, Türkçeye kazandırılan son kitabı *Kültür İşçileri Olarak Öğretmenler: Öğretmeye Cesaret Edenlere Mektuplar*'da, kapitalizmin sürdürülebilirliği adına gereken insan sermayesinin yaratılmasında araç rolüne indirgenen öğretmenlik mesleğini yeniden tanımlıyor. Hiçbir şey bilmedikleri var sayılan ve edilgen alıcılar olmaları istenen öğrenciler karşısında bilgiyi aktaran lütüfkar anlatıcılar olarak konumlandırılan öğretmenlerin, görece güvenli alanlarından çıkıp aynı zamanda öğrenci olmaları ve öğretme/öğrenme sürecini sevmeleri için onları cesaretlendiriyor.

Ezilenlerin Pedagojisi'nde ezen-ezilen ilişkisini anlatırken “insanlaşma” mücadelesine değinen Freire, dünyayı dönüştürmek için gerekli olan

¹ MEB Türkçe Öğretmeni, , sule_sam@hotmail.com

eleştirel bilincin oluşmasında bilginin önemine değinir ve bilginin “buluş ve yeniden buluş yoluyla, dünya içindeki, dünya ile ve birbirleriyle olan insanların sabırsız, durmak bilmeyen, sürekli, umut dolu araştırmalarıyla peşinden koşmaları sonucu” meydana geldiğini belirtir. İnsanlaşmanın yolu da bu bilme biçiminden geçmektedir. Bilmeden, farkında olmadan ve anlamadan edinilen bilgi yığınının altında kalanlarsa, insanlaşma mücadelesinde gerilere düşenlerin yarattığı “sessizlik kültürü”nün bir parçasına dönüşürler. Freire tam da burada öğretmenlerin kendilerini adaletsizlik, sömürü ve baskının karşısında nerede konumlandıklarını, biraz da huzursuz edici bir şekilde, sorgulamalarını sağlıyor.

Freire, öğrenenlerin toplumu değiştirmeye gücü yeter olduklarını görebilmelerinin dünyayı okumak, anlamlandırmak ve yeniden adlandırmakla mümkün olduğunu belirtir. Ona göre dünyayı okumak, sözcükleri okumaktır. Bunun için de en başta, kitabın başlığının iyi anlaşılabilmesi için çaba sarf edilmesi gerektiğini söyleyerek özellikle sevgi ve cesaret sözcüklerinin altını çizer:

Kendilerini öğretmeye adayanların, sadece başkalarını değil, öğretme eyleminin içerdiği süreci de sevmelerini gerektiren bir görevdir bu. Sevme ve vazgeçmeden önce binlerce kez deneme cesareti olmadan öğretmek mümkün değildir.

Kelimenin gerçek anlamıyla, gülünç, aşırı duygusal ve bilim karşıtı değilse bile bilim dışı olmakla suçlanmaktan korkmadan, sevgiden söz etmeye cesaret etmemiz gerekir (s.48).

Sevgi ve cesaret olmadan öğretmenin mümkün olmayacağını belirten Freire, öğretme eyleminin doğasında var olan anaç olma özelliğini yok saymamak ancak paternalist anaçlığın tuzağına da düşmemek gerektiğini özellikle vurgular:

Son otuz yılda Brezilya’da var olan eğilim, öğretmenleri toplumun tüm sorunlarının çözülmesinden, özellikle de öğrencilerini çeşitli şekillerde doğrudan etkileyen acımasız ve adaletsiz sefaletin ortadan kaldırılmasından sorumlu tutarak, öğretmenlerin (özellikle de kadın öğretmenlerin) rollerini, -doğası gereği titiz entelektüel uğraşlar içeren- öğretimi değersizleştiren bir ebeveynlik rolüne indirgemektir (s.50).

Freire'ye göre öğretmenin ebeveynlikle özdeşleştirilmesindeki asıl neden, anne babanın çocuklarının yaşamını iyileştirmek için greve çıktığı görülmediğinden, öğretmenleri de daha iyi çalışma koşulları için itiraz etme hakkından alıkoymaktır. Öğretmenin, demokrasinin değerlerini hayata geçirerek bir rol model olması gerektiğini belirten Freire, greve çıkan öğretmenlerin, mücadeleye tanıklık etmelerini sağlayarak aslında öğrencilerine önemli bir demokrasi dersi verdiklerini Brezilya'dan bir örnekle anlatır. Mücadeleyi bireyselleştirmemek, birlikte hareket etmek ve öğretmen eğitimlerini teorik gelişmenin bir aracı olarak görerek talep etmek de demokrasi mücadelesinde yerine getirilmesi gereken şartlardır:

Sendikal faaliyetlere ek olarak, siyasi berraklıkları, kabiliyetleri, öğrenme arzuları ve sürekli ve açık meraklarınca oluşturulmuş bilimsel bir formasyonun, çıkarlarını ve haklarını savunurken öğretmenlerin elindeki en iyi siyasi araç olduğunu yüksek sesle dile getirmeliyiz. Bu bileşenler, öğretmenlerin gerçekten güçlenmesini temsil eder (s.56).

- 230 -

Bugün gelinen noktada toplumsal sınıfların ortadan kalktığına, ideolojilerin sona erdiğine, sol ve sağ kutupların olmadığına dair yaygın söylemin ve egemen sınıflarca oluşturulmaya çalışılan bulanık atmosferin hayallerin ve ütopyaların da ortadan kalkmasına sebep olduğunu belirten Freire, demokrasi mücadelesinde solun aldığı tavrı da eleştirir:

Solun hatası hemen her zaman, onu sekter, otoriter ve *dindar* kılan kesin kanaatleri konusunda sergilediği mutlak inanç olmuştur. Egemen sınıflar, "sınıf" diktatörlüklerini hayata geçirmenin ve sürdürmenin en iyi vasıtasını, solcuların kendileri dışında hiçbir şeyin anlam taşımadığına dair kanıları, kibirleri ve demokrasiye gösterdikleri hasmane tavırlarında bulmuşlardır (s.66).

On mektuptan oluşan kitabın dördüncü mektubunda, daha iyi bir performans için ilerici öğretmenlerin taşıması gereken özelliklere değinilir. *Tevazu, sevgi, cesaret, hoşgörü, sabır-sabırsızlık, sözel tutumluluk, yaşam sevinci* şeklinde sıraladığı nitelikler Freire'ye göre doğuştan gelen veya hediye olarak bahşedilen değil, siyasi bir kararla

birlikte gelişen ve zaman içinde edinilen niteliklerdir. Bu kavramlar kitapta ayrıntılı şekilde tartışılmaktadır.

“Okulun İlk Günü” başlığını taşıyan beşinci mektupta Freire hem mesleğe yeni başlamış hem de daha tecrübeli öğretmenlerin karşılaştıkları sorunlara dair sınıf pratiğine yönelik çözüm önerileri sunar. Öncelikle öğretmenlerin işini iyi yapamayacağına dair korkularının çok doğal olduğunu, ancak bu korkuyla yüzleşmenin ve üstesinden gelmenin de yine öğretmenin görevi olduğunu belirtir. Tevazu, cesaret ve açık yüreklilikle duygularını paylaşan bir öğretmen öğrencileriyle birlikte öğrenme arzusunu ortaya koyar ve diyaloga dayalı bir sınıf iletişiminin kapısını aralamış olur. Freire öğretmenin bir sınıfı çözümlenmesi ve anlaşılması gereken bir metinmiş gibi görmesi gerektiğini belirtir ve buna dair egzersizler önerir:

Sınıfı sanki bir metinmiş gibi “okumak” için gereken entelektüel eğitim açısından, öğretmenlerin öğrencilerin davranışsal tepkileri, kullandıkları ifadelerle bu ifadelerin anlamları ve hassasiyet ya da reddetme jestleri hakkında günlük notlar almayı, salt bir yükümlülükten ziyade keyifli bir şey olarak alışkanlık haline getirmeleri iyi bir egzersiz olacaktır (s.116).

Freire eğitimci ile öğrenci arasındaki ilişkinin karmaşık, esaslı ve zorlu bir ilişki olduğunu ve daima üzerine düşünülmesi gerektiğini belirtir. Bunun içerisinde öğrencilerin kültürel miraslarını kabul etmek ve onlara saygı duymak da önemli bir yer tutar. *Otorite* kavramı da yine kitapta ayrıntılı bir şekilde tartışılmaktadır.

Paulo Freire kitabının son bölümünde 1992 Nisan’ında Recife’deki bir konferansta sunduğu tebliğe yer verir. “Bilmek ve büyümek – henüz görülmeyen her şey” ifadesi üzerine düşüncelerini paylaştığı bu bölümde öncelikle sözcükleri tek tek ve sonra birbirleriyle ilişkileri bağlamında çözümler. Kendiliğinden edinilen bilgi ile bilinçli ve sistematik şekilde ulaşılan bilginin hiçbir zaman birbirinden yalıtılmış olmadığını, pratiğin ve teorinin birbirini aydınlattığını; büyümenin bu iki bilme biçimiyle birlikte şekillenen biyolojik, psikolojik, kültürel, tarihsel, politik, estetik ve etik deneyimler bütünü olduğunu belirtir.

Kitabın öndeyiş bölümünde, Freire'nin 1960'larda Brasilia'da yürüttüğü çalışmalarda ilk üretici sözcük olarak *tijolo* (tuğla) sözcüğünü kullandığını öğreniyoruz. Onun sözcükleri okuma, çağrışımların peşinden gitme, yeniden anlamlandırma yönteminde olduğu gibi tuğla sözcüğü de bizi Türkiye'den bir büyük şairin, Nazım Hikmet'in "Kan Ter İçinde" şiirine götürebilir:

Yapıcılar türkü söylüyor.
Yapı türkü söyler gibi yapılmıyor ama.
Bu iş biraz zor.
Yapıcıların yüreği
bayram yeri gibi cıvıl cıvıl.
Ama yapı yeri bayram yeri değil.
Yapı yeri toz toprak,
çamur, kar.
Yapı yerinde ayağın burkulur,
ellerin kanar.
Yapı yerinde ne çay her zaman şekerli,
her zaman sıcak,
ne ekmek her zaman pamuk gibi yumuşak.
Ne herkes kahraman
ne dostlar vefalı her zaman.
Türkü söyler gibi yapılmıyor yapı,
bu iş biraz zor.
Zor ama
yapı yükseliyor, yükseliyor.
Saksılar konuldu pencerelere
alt katlarında.
İlk balkonlara güneş taşıyor kuşlar
kanatlarında.
Bir yürek çarpıntısı var her putrelinde,
her tuğlasında, her kerpicinde.
Yükseliyor, yükseliyor yapı
kan ter içinde.

Bugün tüm dünya salgınla mücadele ederken eşitsizlikler derinleşiyor, adaletin yerini bulacağına dair umut azalıyor, salgını fırsata çeviren otoriter devletler eliyle baskılar ve hak ihlalleri artıyor. Son söz olarak; öğretmenleri sistemin üzerinde bir yük olarak gören siyasi otoritenin karşısında, bize birer kültür işçisi/yapıcı olduğumuzu hatırlatan Freire'ye kulak verelim:

Cesur olmalıyız ki asla biliş [*cognition*] ile duyguyu birbirinin karşısına koymayalım. Cesur olmalıyız ki düşük ücretler, saygı görememe ve her zaman bizi bekleyen kinizmin avı olma riski gibi gayet iyi bildiğimiz koşullar altında öğretmeye uzun bir süre boyunca devam edebilelim. Cesur olmalıyız ki her gün maruz kaldığımız zihnin bürokratikleştirilmesine hayır diyebilmek için cesur olmayı öğrenelim. Cesur olmalıyız ki cesur olmaktan vazgeçmek maddi olarak çok daha avantajlı olduğunda bile cesur olmaya devam edebilelim (s.49).

İyi okumalar.